

DIN ISTORICUL UNUI MONUMENT DIN ORADEA. ȘCOALA DE CADEȚI, ACTUALUL SEDIU AL MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR, ORADEA

TAMAS ALICE*

FROM THE HISTORY OF A MONUMENT FROM ORADEA. THE CADET SCHOOL, THE
PRESENT LOCATION OF ȚARA CRIȘURILOR MUSEUM

After the 1867-th political events, one of the most important strategical projekt in the Austro-Hungarian monarchy, was the fundation in the quater of the Defence Ministry, the high educational institutions for the army. This project was initialised, developed in the Parliament at the first iuni 1897, by the defence minister Baron Fejérváry Géza (1833-1914). The projects of the constructions of the high military schools in Sopron, Pécs and Oradea was executed by the international renamed arhitekt, Alpár Ignác (1855-1927), the constructions of the school buildings was executed by the best budapestan construction firm of the Neuschloss brothers. They made the elevation of the eclectic oradean school, also the 2046 windows, 526 interior wooden doors, 19 portals with decorative elements. The most important of them was the great portals, that was researched, profesional restaured in the august, september 2010.

Key words: school, arhitekt, bilders, eclectic styl, arts & crafts.

Cuvinte cheie: școală, arhitect, constructori, stil eclectic, arte și meserii.

După evenimentele politico-strategice din 1867, una dintre cele mai importante priorități ale administrației Imperiului Austro–Ungar, a fost în cadrul Ministerului de Interne al Apărării, organizarea sistemului educațional al cadrelor superioare din armată. Academia Ludovică din Viena a servit drept model în vederea înființării instituțiilor similare pe întreg cuprinsul imperiului Austro-Ungar, studenții săraci sârbi beneficiind de burse prin fundația „Tököly”¹. Astfel domnul baron Fejérváry Géza (1833-1914), ministrul apărării, a depus în parlament, în iunie 1897, *Proiectul de lege nr.XXIII/1897* aprobat în unanimitate, privind construirea școlilor superioare de ofițeri la Pécs, Sopron și a Școlii de cadeți din Oradea².

Pentru executarea proiectelor ansamblurilor arhitecturale a fost desemnat arhitectul de renume internațional Alpár Ignác, pe numele de familie Schöckl (1855-

*Muzeul Țării Crișurilor Oradea, tamasalice@yahoo.com

¹ Cotidianul *Tiszántul*, Nagyvárad, anul III, nr 148 1 iulie, 1897; Visy Gábor *A pesti Tökölyánnum*, Ed. Integral University Press K.F.T., 1997; fundația „Tököly” existentă din 1838 până în 1952, a fost înființată de juristul, deputatul, primarul orașului Arad, Tököly Popovici Sava (1761-1842) în vederea finanțării studiilor acordând anual câte 20 de burse tinerilor sârbi de condiție modestă în cadrul instituțiilor superioare din Ungaria.

² Cotidianul *Vasárnapi Újság*, Budapest, anul 46, nr.10, 5 martie 1899

1927)³. Arhitectul împreună cu o comisie de specialiști, s-au deplasat la fața locului pentru măsurătorile din teren, urmând a prezenta după 50 de zile, la 16 iulie 1897, toată documentația la ședința Consiliului Ministerului de Interne al Apărării. Clădirea impunătoare, situată între parcul Rhédey și cimitirul Rulikovszky, este cea mai înaltă clădire din acea perioadă la Oradea, a fost concepută în stil eclectic, având cinci nivele, rezalitul central clasicizant cu 7 axe verticale, cu ancadrame (fig.1, 2) și elemente decorative în stucco de inspirație renescentistă, barocă dar și orientală (fig.3, 4, 5). Concursul pentru construirea ansamblurilor de arhitectură din Pécs, Sopron și Oradea a fost câștigat de firma de construcții al fraților Neuschloss Ödön (?-1904) și Marcell (1853-1905) din Budapesta⁴.

Ziarele locale orădene, consemnaseră efortul președintelui Asociației Micilor meseriași domnul Bercey György și al secretarului Camerei de Comerț și Industrie, dr. Sarkadi Lajos, de a obține contracte de lucru pentru firme de meseriași orădene, astfel încât lucrările de lăcătușerie au revenit firmei lui Gyagyovszky Viktor,

³ Elek Arthur, *Alpár Ignác* în *Nyugat* 1928, nr. 10; Peter Zoltan, *3 secole de arhitectură*, Ed. Muzeul Țării Crișurilor Oradea, 2003, p. 55; Rosch Gábor *Alpár IgnácÉpítészet*, Ed. Enciklopédia, Budapest, 2005; Déry Attila, Merényi Ferenc, „*Magyar Építészet 1867-1945*” Urbino, 2000, p.77-79; Arhitectul Alpár Ignác născut la Pesta într-o familie de meseriași originari din Germania și Elveția, a studiat la Budapesta, absolvise Academia din Berlin în 1874, a făcut studii în Italia și în Egipt. Pentru merite deosebite a câștigat medalia Schinkel, a predat ca asistent cursurile de artă decorativă și arhitectură la Universitatea din Budapesta. Primind nenumărate comenzi, a lucrat în perioada historismului în stil eclectic la Berlin, Košice, în Ungaria, iar în Transilvania, corpul reprezentativ al Universității din Cluj, clădiri ale prefecturilor, multe clădiri de liceu, gimnazii, săli de sport, biserici reformate, clădiri de raport, poștă, hoteluri, teatre, bănci, la Oradea pe lângă Școala de cadeți și Banca Austro-Ungară, clădiri, ville de tratament la Băile Episcopoești și Felix, la băile Herculane, la Ciucea castelul Boncza (mai târziu Goga) etc.

⁴ Cotidianul *Tiszántúl*, Nagyvárad, anul III, nr 171, 28 iulie 1897, se consemnase începerea lucrărilor de construcție de firma Neuschloss, cu regretul că micii meseriași autohtoni n-au obținut contracte de lucru; Cotidianul *Tiszántúl*, Nagyvárad, anul III, nr 241, 20 octombrie, 1897, s-au consemnat tratative cu firma Neuschloss Marcell prin intermediul domnului Juraszek Nandor, în vederea obținerii câtorva contracte de lucru pentru meseriașii orădeni. Familia Neuschloss originară din Moravia s-a stabilit în Ungaria, la Vágvece în sec. al XVIII-lea, având debarcader pentru plute, depozit de materiale de construcții, s-au ocupat cu exploatarea forestieră, aveau atelier de tăbăcărie. După ce s-au apropiat de orașul Pesta, au contribuit la reconstrucția orașului Buda după incendiile din 1810 și 1880, la reconstruirea orașului Pesta după inundații, au construit fabrica de vapoare „Danubius” și sinagogi. Membrii familiei au deținut funcții de conducere în comunitatea evreiască și în administrații, jurisdicții locale. Fiind întreprinzători, după 1848 au fondat firme de construcții și fabrică de parchet în 1860, ce a funcționat până în 1960, au avut un rol important în construirea rețelelor de căi ferate, a clădirii gărilor, haltelor, clădirilor adiacente, clădiri agricole, cazărmi, fortificații pe tot cuprinsul imperiului Austro- Ungar. Pentru Expoziția Milenium din Budapesta, au amenajat grădinile Botanică și Zoologică, complexul arhitectural medieval, au fost distinși cu medalii și distincții. Fiind filantropi, au înființat diferite societăți de binefacere, societăți de protecția mediului, a Societății pădurarilor, a revistei „Erdészeti Lapok”, au activat în cadrul Lojei Masonice, etc. din 2007.08.16 Robert Peter, *Pallas Lexikon, Révai, Magyar Építőművészet* 1926, an XXVI, nr.12; Borovszky Samu *Magyarország Vármegyéi és Városai* 1901; *A Butoripar Története Magyarországon*, Prepuk Aniko *A Zsidóság a Milleniumon*

tinichigerie lui Ujváry Vilmos, lucrările de zugrăvit lui Havasi Zsigmond⁵.

Dintr-o succintă prezentare dată publicității în cotidianul budapestan „Vasárnapi Újság” din 5 martie 1899 ne putem face o imagine de ansamblu asupra lucrărilor care s-au derulat cu repeziciune începând de la 1 august 1897 până în decembrie, când s-a ajuns la ultimul nivel, pentru a începe din ianuarie lucrările de amenajări interioare, geamuri, uși, lambriuri, parchet ce au fost terminate și date la cheie înainte de 1 octombrie 1898, când au început cursurile noului an școlar. Astfel firma Neuschloss a executat 2046 geamuri (fig.6), în care s-au montat 22.300 table de sticlă, 526 uși de interior (fig.7), 19 porți cu elemente decorative și feronerie în stil eclectic (fig.8). Cel mai impozant dintre toate este portalul principal de la baza rezalitului central al clădirii, alcătuit dintr-un ansamblu de 4 piese din lemn masiv de stejar din Boemia, având încastrate feronerie decorativă. În casele scărilor laterale, feroneria decorativă a balustradelor a fost executată de firma orădeană al lui Grünwald Jenő⁶ (fig.9). Clădirea a fost proiectată cu 5 nivele cu o lungime de 130 metri. Proiectele școlilor din Pécs și Oradea sunt asemănătoare ca dimensiuni (5 nivele), rezalitul central mai mare, având în vedere și pregătirea ofițerilor de cavalerie, cursuri de patru ani și numărul mai mare de studenți (400 cadeți anual) decât a celui din Sopron (4 nivele). Totuși ca aspect stilistic al decorației fațadelor, școlile din Oradea și Sopron, au un design mai auster (probabil acestui fapt putem să mulțumim că au scăpat de valul distrugător de-a lungul timpului) în comparație cu cel de la Pécs mai luxos, de un design neobaroc care a fost eliminat în 1965 după „moda vremii”, transformat cu „renovarea” în stil bloc, de nerecunoscut în zilele noastre. S-a avut în vedere amenajarea demisolului și etajelor după standardele epocii, grupuri sanitare, băi cu duș, vestiare, piscine, căzi, săli cu bideuri, cu prosoape, magazii, etc. La parter s-a preconizat amenajarea sălii de mese, livingu-lui, pentru agrement sala de biliard, biblioteca, sala de lectură și săli de dans de societate. La primul etaj s-au amenajat sălile de curs și sălile mari de desen, birourile, laboratoarele și o sală mare de festivități, la etajul doi dormitoarele cu câte 25 de paturi și o capelă romano-catolică. Separat într-o altă clădire s-au amenajat săli de sport, pentru lupte, scrimă, gimnastică, tir. Laboratoarele de fizică, chimie și științele naturii au fost bogat înzestrate cu aparatură și ustensile potrivit standardelor epocii. Pentru ofițeri s-a pus la dispoziție o clădire cu două etaje, pentru militarii în termen o altă clădire. În spatele clădirii principale și a curții interioare de antrenamente, s-au construit grajdurile, depozitele și un bazin mare de înot din ciment. S-a mai construit o altă clădire pentru cabinetele medicale cu săli de tratament și băi balneare, farmacie,

⁵ Cotidianul *Tiszántúl*, Nagyvárad, anul III, nr 239, 17 octombrie 1897

⁶ Bihor- Oradea, *Oreg diakok Emlékkönyve*, Oradea, 1933-1937 p-279; Grünwald Jenő meseriaș, industriaș orădean s-a născut în 1869 la Batiz (Hunedoara) a studiat la Satu-Mare, de la 12 ani a învățat turnare în cupru, lăcătușerie, după care trebuia să plece în ucenicie 7 ani după sistemul breslelor, după care s-a stabilit la Oradea. Deschizându-și atelier, a realizat nenumărate portaluri, scări, balcoane în palatele diverselor instituții din Oradea, Transilvania, pe teritoriul Imperiului Austro-Ungar. După studii în străinătate, a fondat din resurse proprii Fabrica de jaluzele metalice unic de acest fel pe teritoriul imperiului, împreună cu frații lui Mor și Hermann, din 1922 Fabrica de piese metalice și tinichigerie, din 1929 Fabrica de jaluzele din lemn, în 1930 a obținut Meritul Comercial și Industrial II, în 1933 a fondat o Filială a unei Companii de fabricare a soluțiilor de curățat, restaurat și conservat piese metalice

și locuințe de serviciu pentru personalul medical. Pentru școala de echitație din cadrul institutului s-a construit manejul cu acoperiș în sistem profesionist din feronerie și grajdurile pentru cei 30 de cai. Toate cele trei școli din Sopron, Pécs și Oradea au fost proiectate de la bun început cu sisteme moderne de instalații cu apă potabilă (500 robinete) și canalizare pentru ape menajere. Toate sălile, încăperile, saloanele, coridoarele și casele scârilor sunt spațioase, înalte, luminoase, și au fost prevăzute cu iluminat electric, ceea ce la școlile din Pécs și Sopron, era furnizat de companiile electrice orășenești. Oradea, nefiind electrificată încă la acea dată, școala de cadeți fiind prima clădire de acest gen din oraș, a fost imperios necesară construirea de cazane cu turbine și generatoare de curent pentru alimentarea cu energie electrică, montându-se 1300 de becuri .

Peste timp, în anul 2006, clădirea și-a pierdut funcția militară, fiind destinată de Guvernul României și autoritățile județene pentru o instituție de cultură, Muzeul Țării Crișurilor.

Fig.1. Detaliu de fațadă vestică cu ancadramente de geamuri având decor în stil eclectic

Fig.2. Detaliu de fațadă sudică cu ancadramente de geamuri având decor în stil eclectic

Fig.3. Detaliu din Holul Reprezentativ cu perețiidecorați în stucco cu coloane, oglinzi, roccaille, arcade profilate, elemente florale, ciucuri

Fig.4 Detaliu din Casa Scărilor cu balustrade strunjite, piloni, arcade, perețidecorați în stucco cu coloane, etichete, arcade orientale

Fig.5. Detaliu de Salon cu coloane aparente având capitel compozit cu elemente decorative clasicizante frunze de acant, volute și flori

Fig.6. Detaliu de geam în stil eclectic, reprezentând lemnărie cu profil clasicizant, încuietori din aramă turnată

Fig.7. Detaliu de ușă de interior în stil eclectic, reprezentând lemnărie cu profil clasicizant, în casetă, balamale fusiforme turnate, profilate, cu biluțe

Fig.8. Portal de interior cu sticlă, în stil eclectic, lemnăria în stil clasicizant, profilată, încasetată, cu decor stilizat, punct de diamant și coloane cu capitel, balamale și încuietori de stil, turnate

Fig.9. Balustradă din fier forjat, reprezentând friză ascendentă din bulbi florali stilizați în alternanță cu baghete în torsadă, flancată cu borduri decorative în s-uri

